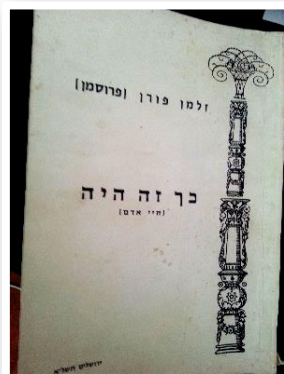

נסיעה לקובל, אוקריינה יולי 2015, בעקבות זלמן פרוסמן (פורן)

זלמן פרוסמן אשר שינה את שמו לפורן בעקבות בנו, תא"ל פרויקה פורן, כתב אוטוביוגרפיה "כך זה היה" (חיי אדם) אותו הקדיש לנכדיו היחידים, גיא וגילי. הספר נכתב לזכר בנו דובל'ה, שנולד בפולין ב 1934, עלה לישראל ב 1935 עם משפחתו, ונרצח בקובל ב 1942 בהיותו בן 8 והוא קבור ככל הנראה בבור המוות, יחד עם סביו ר' נחמיה בר וסבותיו צירל בר וגיטל פרוסמן ועוד כ 18 אלף נרצחים. אל העיירה הזו ואל בורות הקבר יצאנו, גיא נכדו הבכור של זלמן, בן 59, ואני נירה, בת זוגו, ביולי 2015. מצוידים בסיפורו של זלמן ובו תיאור חיי העיירה, שמות בתי הספר בהם למד, מפות מאירגון יוצאי קובל ומידע ממשפחות פרוסמן ו-בר שביקרו בקובל לפנינו.

נחתנו בוורשה לפגוש חבר פולני של גיא מימי לימודיו בתיכון בסינגפור. החבר, ייג'י, ובת זוגו אנה, ציידו אותנו ברכב פולני מכיוון שעם רכב שכור אי אפשר לחצות את הגבול מפולין לאוקריינה. הדרך מוורשה עוברת דרך לובלין ולא רחוק ממיזנק. כ 5 שעות נסיעה מוורשה למעבר הגבול ובסך הכל כ 7 שעות נסיעה נטו, מוורשה לקובל.

קרקוב
גיא ונירה ייז'י וגיא

בגבול הפולני הפרוצדורה פשוטה, בצד האוקראיני פחות, בתחילה סרבו לאפשר לנו לעבור עם הרכב כיוון שהבעלים הרשום של הרכב צריך להיות איתנו וכבר שקלנו להשאיר את האוטו ולחפש אוטובוס, אך לבסוף התרצתה הפקידה. חברינו הפולנים הסבירו לנו שבאוקריינה כדאי לשים שטרות כסף בין דפי המסמכים, לכל מקרה של מפגש עם נציגי החוק. במקרה הזה, זה דווקא לא עבד.

לובומיל

לפני קובל נכנסנו לעיירה בה נולד סבא זלמן ב 1907, ובה גרו סביו הורי אימו גיטל. העיירה לובומיל Liuboml, שלדבריו נקראה ליבעונה, היא עיירת גבול, ליד נהר הבוג הוא נהר הגבול בין פולין לאוקריינה. כשזלמן נולד לובומיל היתה בשטח רוסיה הצארית והנהר היה הגבול שביין רוסיה ופולין. בעת ההיא היתה זו עיירה יהודית – 8,000 יהודים וכ 2,000 גויים. היום – 10,000 אוקראינים. זו עיירה נידחת וענייה, אין זכר ליהודים או למורשתם, ולפי המקורות רק 51 יהודים ילידי לובומיל שרדו את השואה.

על חייו בלובומיל מספר זלמן שהם גרו בבית עץ ובו שני חדרים, עם בית שימוש בחצר, ובשני החדרים גרו – סבא וסבתא, 8 ילדיהם, הוריו של זלמן, זלמן ואחותו חנה. 14 נפשות. החוויה החזקה ביותר שלו היא שתמיד היה רעב. בגיל 4 התחיל ללכת אל ה"חדר". אביו של זלמן, דויד פרוסמן גוייס לצבא הצאר ב 1912 וב 1914 פרצה מלחמת העולם ה I ודויד נפל בשבי הגרמנים. המלחמה השפיעה רבות על חייהם של היהודים. "אם מקודם היו עניים מרודים, עכשיו גדל המחסור". רק ב 1916 קיבלה המשפחה גלויה ובה ידיעה כי דויד פרוסמן חי והוא שובי מלחמה.

וזה התאור:

"קיץ 1916. כשחזרתי יום אחד מבית הספר, בא למולי הדוור ומסר לי גלויה עבור גיטל פרוסמן, כתובה גרמנית. בשמחה רצתי אל אימא כשאני צועק בקול רם את תוכן הגלויה "חי, שובי בגרמניה, דוד פרוסמן". כל בני המשפחה בכו משמחה. יצאתי החוצה ובפינת הרפת ליד הסוס, שכבתי על חבילת קש ובכיתי. הנה יש לי אבא, אני לא יתום..."

דויד פרוסמן, אביו של זלמן,
חייל בצבא הצר הרוסי,
שבוי מלחמה בידי הגרמנים, 1916

בחיפושנו באינטרנט מצאנו תמונה זו שצולמה בזמן שפרוסמן היה בשבי, בתמונה הוא אוהז צילום של ילדיו זלמן וחנה. התמונה לא היתה מוכרת למשפחה עד היום, (כולל לא לנכדו של דויד פרוסמן, דודו פרוסמן, בן אחיו אברהם משה שיוולד בהמשך).

קובל:

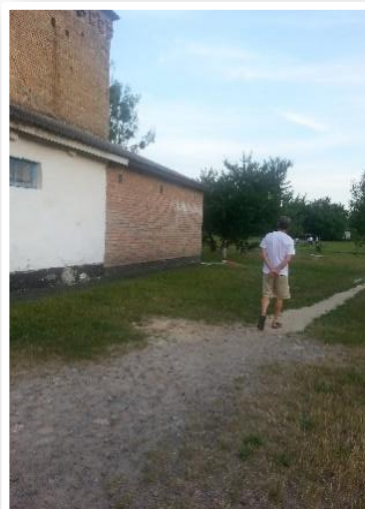
לאחר שובו של האב, דויד פרוסמן, מהשבי בידי הגרמנים, 1917, עברה המשפחה לקובל, זלמן היה אז בן 10. בעיר גרה משפחת אביו של זלמן, משפחת פרוסמן.

קובל התפתחה סביב תחנת הרכבת. החליפה ידיים בין האוסטרים ואוקראינים לפולנים, כל כובש ומעשי השוד שלו. לדברי זלמן הפולנים היו הגרועים ביותר. בתום מלחמת העולם ה I האזור נשאר פולני ולכן היה זלמן אזרח פולני והתחיל ללמוד פולנית. קובל היתה עיר גדולה ובה כ 20,000 יהודים וכ 10,000 גויים. בקובל גרה משפחת פרוסמן לא רחוק ממשפחת בר, משפחתה של סבתא חנה, כאן הם יכירו יתאהבו ויתחתנו וילדו את שני ילדיהם, אפריים (פרויקה) ודובלה. ב 1924 נולד לזמן אח, אברהם משה פרוסמן. זלמן שהיה כבר מתבגר, התבייש באימו ההרה. וכך היה לו אח צעיר ממנו בכ 16 שנים. משה פרוסמן זה שהיה דודו היחיד של גיא מצד אביו, מצא את זלמן בתום המלחמה, יחד הם ריכזו וטיפלו ביתומים יהודים לקראת הבאתם לארץ ישראל. משה עלה לישראל בתור בנו של זלמן, דובלה, לאחר שזיפו את הסרטיפיקט המנדטורי. ב 1985 היה משה סנדק של בננו הבכור תומר.

הגענו לקובל בצהריים של יום ראשון, המוני אוקראינים נופשים בפארק המרכזי ממש במקום בו עמד הגטו ב 1942. שם גם נמצא המוזאון של קובל ובו חלק המוקדש ליהודים ולשואה. דמי הכניסה הם משהו כמו שקל אחד, ומנהלת המוזאון מדליקה ומכבה אורות לפי התנועה של המבקרים בין החזרים. המוזאון מעניין למרות דלותו, הוא מנציח גם את שואת היהודים.

המלון שישנו בו, Nashe Misto Guest House צמוד למסעדה באותו שם שנראתה לנו הטובה בעיר. הסתבר שהמלון קרוב לבית אנטין ולגימנסיית קלרה ארליך. המלון סביר, 15 דולר לזוג, ללילה בערך, כולל ארוחת בוקר..

האתר הראשון שמצאנו היה בית המדרש של הרבי מטריסק. המבנה נראה מרחוב בריסק שהוא ציר תנועה די מרכזי, והוא מאחורי מגרש גרוטאות. כיום הוא חלק ממכלול חינוכי כל שהוא, הגענו בזמן החופשה והוא היה סגור. מאחוריו מגרש ריק גדול וצריפי מגורים סביבו.

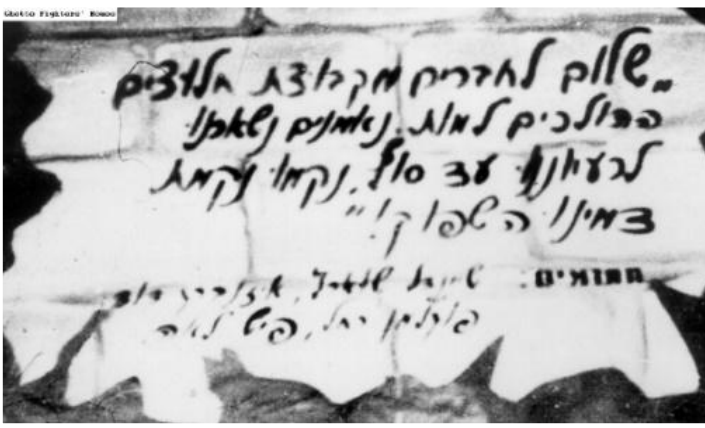

גיא בחזית בית המדרש, מאחורי המבנה, וצריף שירות מול המבנה הראשי

המבנה השני שאיתרנו היה בית הכנסת הגדול. כיום בית חרושת לתפירה, מוגן בגדר, שער חשמלי, וצמודים לו מבני עץ. בית הכנסת אינו ברחוב ראשי, הכניסה אליו היא מתוך סמטה, הוא נצבע בוורוד והוסרו ממנו כל סממני היהדות. בית הכנסת הזה ראה את הזוועה. אליו הוכנסו כל מי שברחו מהטבח של שני הגטאות של קובל בקיץ 1942. לאחר שכל תושבי קובל היהודים נטבחו ביער בכוכה, הגרמנים ערכו צייד אדם במשך חדשים, איתרו מאות יהודים

שהתחבאו בעליות גג ביערות ובבורות וריכזו אותם בבית הכנסת. הכלואים ידעו שהם הולכים למותם וחרתו בציפורניים או כתבו בדם על הקיר קריאות לנפש, ביידש ובעברית, לפני שנטבחו בבורות שנאלצו לחפור במו-ידיהם בבית הקברות היהודי שבשולי העיר.

בית הכנסת טרום המלחמה, וכתובת שהשאירו הנרצחים. גיא ליד החזית (למעלה), כיום מתפרה

בצד האחורי של בית הכנסת עמד בית משפחת פרוסמן, היום זו חצר משחקים של גן ילדים. מזכיר גני ילדים של שנים עברו עם מתקני ברזל.

כאן עמד בית משפחת פרוסמן, מאחורי בית הכנסת

בהמשך איתרנו את בית אנטין וגמנסיה קלרה ארליך שהיום הם בתים משותפים, לכ 8 – 12 משפחות. שם דיברנו מעט עם כמה מהדיירות שיצאו לתלות כביסה, בעזרת הגוגל טרנסלייטור, הן ידעו שהבנין היה בית ספר יהודי.

משם נסענו לחפש את בית הספר העממי "הרצליה" שם למד זלמן ואולי, מי יודע, גם דובלה' בנו, בין 1939 השנה בא הגיע עם זלמן לפולין ובין אוגוסט 1942, עת נרצח והוא כבן 8.

בית הספר נראה כבית שיכון בין שיכונים, די קשה לזהות את המבנה כי הוא סויד ולא נראה שונה מאוד מיתר הבניינים הקומוניסטיים שלצדדיו. עלינו וירדנו במדרגות שעליהן רץ זלמן הקטן.

גיא ההריגה

מחוץ לקובל, מרחק כשל 6 קילומטר, בתוך חורשה לא גבוהה ולא סבוכה, ליד כפר שנקרא בוכובה, קבר האחים ובו כ 18,000 נרצחי קובל. האתר מסומן בצורה ברורה Memorial Holocaust Site, מימין לדרך המובילה מכיוון קובל. הבורות מסומנים וישנה אנדרטה. בנוסף, מספר ימים לפני שהגענו נוספה אנדרטה ובה מידע על הטבח, ומפה מאוד מעודכנת שקל בעזרתה למצוא את כל שרידי הקהילה היהודית.

זהו, מצאנו את דובל'ה שבודאי מצא כאן את מותו והוא אוהזו בידו של סבו ר' נחמיה בר, כפי שראה אותו זלמן בפעם האחרונה בחייו. נוחו מתינו.

תם הביקור ולא תמו הדמעות.

